

kevésbé kétséges létfeltételekhez voltak szokva. A gyáripar részben egyszersmind drágította a földművelést, amelyben a gépek legkésőbb alkalmaztattak. A munkástömegeket a mezőről telepeikhez szólította: s urainak új keletű, hirtelen szerzésű vagyonával veszélyeztette a hagyományos arisztokráciák politikai és társadalmi fölényét. Lassanként azonban az együttműködésre és szervezkedésre szoktatta a munkásokat is, akiket mintegy katonailag tagolt nagy tömegekben központosítva használt fel; ennek folytán természetes, hogy őket a nagytőkével szemben az ez által felkeltett igények kielégítésére és a feltételeiből származó egyesüléseikben védelem keresésére ösztönözte: oly törekvésekre, amelyekben a kiváltságos helyzetüket fenyegetettnek érző nagybirtokosok törekvéseivel találkoztak. Sőt, nemcsak a gyáriparnál használt, hanem a fennmaradt kisipar szolgálatában álló munkások is megtanulták a szövetkezés titkát. A nagytőke ennek folytán a harcot többé nem egyedül maga ellen idézte fel, hanem fegyvereket nyújtott egyszersmind az általa úgy is nyomasztó helyzetbe jutott kisebb munkaadók ellen. Továbbá nemzetközi természete által versenyét is, de az általa életre keltett szervezkedési hajlamot is átültette oly országokba szintén, amelyekben maga még nem honosodott meg, s amelyek ennél fogva ki nem kerülhették a kíséretében járó csapásokat, bár áldásait csupán igen csekély részben és csak közvetve élvezték.

FÖLDES BÉLA

A munkáskérdés megoldása

In: Földes Béla: A socialis kérdéstről. Nemzetgazdasági tanulmányok.
Budapest, 1876, Pesti Könyvnyomda. 109–157.

Földes Béla (1848–1945) politikus, közgazdász statisztikus. 1872–1973 között a Fővárosi Statisztikai Hivatal igazgatóhelyettese, több egyetemen tanított nemzetgazdaságtani tárgyakat. A magyarországi történelmi statisztikai és gazdaságtörténelmi kutatások elindítója, több gazdasági és társadalompolitikai témájú monográfia szerzője. 1905 és 1918 között függetlenségi párti programmal országgyűlési képviselő, az Esterházy- és a Wekerle-kormányban tárca nélküli miniszter.

A socialis kérdéstről című munkája a szociálist kérdést a munkáskérdéssel azonosítja. Benne áttekinti a munka emberi társadalmakban játszott szerepét, az iparfejlődés társadalmi következményeit, az európai munkásmozgalmak történetét. Bírálja korának a munkáskérdés megoldására tett javaslatait, többek között a kommunista megoldási alternatívát is. Földes szerint az egalitárius kommunizmus szükségszerűen kudarcra van ítélve, mert nemcsak a szabadság garanciáját adó tulajdont számolja fel, de a személyes motivációkat is megfojtja, az állami erőszakkal teremtett mesterséges egyenlőség pedig – lévén természetellenes – nem állhat fenn tartósan, az egyenlőtlen-ségek szükségszerűen újratermelődnek.

A mai közjog elismeri az államot, mint mindennek legmagasabb célját, mely minden egyéniség egységét foglalja magában. Egy ilyen államöntudat, áthatva az egyenlőség uralkodó eszméjétől, mindenestre más jogosítottat nem ismerhet el maga mellett. Azonban másfelől mégis csak az egyesek – mint jogosult személyiségek – társulának tekintetik s azoknak szabad tért kell engedni. Ezen két ellentétes nézetből támadó harcban azon nézet lép fel, hogy az állam nemcsak megközelíthetővé tegyen mindent mindenkinek, hanem valóságban is szerezzon. Ezen nézetből indul ki a St. Simonizmus¹⁵ és Fourierizmus¹⁶ valamint a kommunizmus is; az elsónél az egyenlőség az élvezetek egy jótállott minimál összeg által létesítetik; ez azonban nem történhetik egy kegyetlen hierarchia nélkül, mely az egyéniség hatáskörébe átnyúl, az emberi egyéniséget korlátozza. Azon kívül ezen állam azon a több mint kockázatos nézeten és feltevésen alapul: hogy a társadalmi intézmények kigondolt összhangjában az emberek minden ösztönei és szenvedélyei kielégítést találnak anélkül, hogy másnak jogkörébe gátolva lépjenek. A kommunizmus a legkövetkezetesebb, miután ez az egyenlőséget a legtágabb kiterjedésben egész a túlsó következményekig képviseli, és mindenkit nemcsak egyenlően jogosít, nem csak egy minimál összeget biztosít, hanem a tökéletesen egyenlő részvétet akarja keresztülvinni. Azonban a kommunizmus teljesen elöl minden egyéniséget; az ember, mint olyan megsemmisítetik, csak a polgár, jobban mondva, csak egy szám maradt meg. Minden ember lemészároltatik áldozatul azon borzasztó eszmének: van egy egyenlőség, mely a természet gúnyjára az államra tukmáltatik, mely a munkához való minden személyi ösztön hiányában végképp és bizonyosan nyomorban elvész. [...]

A szocializmus és kommunizmus tehát azon eszméknek, rendszereknek, felekezeteknek és mozgalmaknak összefoglalata, melyek a személyi egyenlőség gondolatából kiindulva, a munkásoknak a birtokos osztályokkal teljesen egyenlő jogosultságát nemcsak kívánják, de végrehajtani akarják. De ez lehetetlen; mert ha a tulajdon nem semmisítetik meg teljesen, akkor előáll ismét az előbbi egyenlőtlenesség s azért a socializmus fél eszköz. Előbb-utóbb a kommunizmushoz vezet, ez pedig a legnagyobb igazságtalanság; ez kizsákmányolása az erősöknek a gyengék által, tehát ismét csak egyenlőtleneséget szül; megsemmisíti a szabadságot, miután a kommunisztikus államban minden a kormány által határozottatik. Mindkettő borzasztó diktatúrához és hatalomérti harchoz vezet és előáll a bellum omnium contra omnes¹⁷ őszállapota. A munkához való serkentés hiányzik, mert az egyéniség megsemmisítetik, melynek valószínűsítése az államnak főfeladata volna. A socialis állam, minden személyiség feltétlen alárendelésével az egésznek akarata alá, megsemmisíti az államot, hogy egy társadalmat alkothasson, mely mindenkinek, tekintet nélkül tulajdonságaira, egyenlően oszt ki, megöli a személyiséget és a társadalmat, egy államért, mely minden tagját a nyomor és szegénység egyenlő fokára lenyomja. De ezen egyenlőség ellenkezik a természettel; a valódi egyenlőség abban áll, hogy minden belsőleg képesített ember mindenhez juthasson nem abban, hogy senki a legnyomorékból nyomor mindennapi színvonala felé emelkedjék. [...]

15 Claude Henri de Rouvroy de Saint-Simon (1760–1825) utópista szocialista gondolkodó

16 François Marie Charles Fourier (1772–1837) utópista szocialista gondolkodó

17 Mindenki mindenki ellen.

Mindazon megtámadások közt, melyeket a szocializmus és kommunizmus mai társadalmunk ellen intéznek legjogtalanabb a tulajdon megszüntetése. A tulajdon fő védőeszköze a szabadságnak; az angolok erről már régen meggyőződtek. Valamint a családi kötelékek gyengülése a társadalom kellemét, célját, sőt a polgáriasodás leg-hathatósabb eszközét megsemmisíti, úgy a tulajdont sem lehet korlátozni a központi hatalmak túlemlkedése nélkül. Minden igazán liberális bölcsészet első kötelessége tehát a tulajdon elvét egész fontosságában és kiterjedésében megerősíteni és szükség esetében megvédeni. [...] A mellett a termelés pangana, az egyesek közti harc nem szűnnék meg és az anyagi tért elhagyva a hatalom körüli verseny fölött folynék és a kommunizmus a legnagyobb barbárság rendszerévé válnék. [...]

Mint a munkásosztályok emelésére szolgáló eszközt ajánlják mások a bérminimumot. Ezt is helytelennek találjuk. A bér, úgy mint minden árú, a kereslet és kínálat közti viszony által határoztatik meg, és ezen törvénynek működését még az államnak sem szabad gátolni. Ha az állam magasabb bért rendelne, mint az iparos adhatna, akkor megtámadja az egész termelő rendszert, melynek következménye a socialis bukás. Mivel pedig bérminimum által nem csak az ipari cikkek, hanem az élmezési cikkek is drágábbak lesznek, általa a munkás is, mint fogyasztó, leginkább sújtatik.

Említésre méltó még azon modus is, melyet már több oldalról ajánltak, s melynek természete felett kétely nem létezhetik. A céhrendszer visszaállítása. [...] A céh a versenyt, melynek az ipari haladás nagy részét köszönjük, elnyomja. Többet köszönünk a versenynek (Concurrenz), mint amit a céh terhes láncai nyújtanának. Verseny nélkül a fogyasztók kizsákmányoltatnának a gyárnokok által; verseny nélkül a jóságok ki-egyenlítése és szétterjesztése lehetetlen volna, verseny nélkül kevés gazdag élvezné a természetényeket és a nagy többség azokat nélkülöznék; verseny nélkül minden új talál-mánynál rászedetnének a fogyasztók a feltalálók által, kiket most a verseny kényszerít az árakat leszállítani; verseny nélkül a nemzeti vagyon csak lassan növekednék. [...]

Említendő még azon nézet is, mely a munkásosztályok emelését a részvevőség általánosítása által gondolja eszközölhetőnek. Nem lehet tagadni, hogy ez nagyon jó eszköz a munkások helyzetének javítására, hogy ez ajánlható és követelhető minden-ütt, hol a munka jóságától, szorgalomtól és becsületességtől az anyagi eredmények függnék, de nem oszthatjuk azon véleményt, hogy ezen résztvevőséget kötelezőnek kell tenni, mert ez által a tőke a munkának vettetik alá,. A munka, mely a veszteséget nem viselheti, előnyösebb helyzetet nyer, nem tekintve azt, hogy ez számtalan sok visszásságot, egyenetlenséget gyáros és munkás közt szülne, az üzlet vezetését nehezítené, a munkásoknak okvetetlenül erre is befolyást engedne, és így rendzavaró közösségességhez vezetne. [...]

Az önsegélyezés jelszava: „Selbst ist der Mann”. Az önsegélyezésnek eszközei a társulatok, melyek a munkást részint, mint fogyasztót, részint, mint termelőt segíteni akarják. Ezen társulatok összpontosítják a munkások csekély anyagi erőit, hogy közös működés által céljaikat könnyebben és biztosabban érthessék el. Vannak egyletek a nyersanyag nagybani megszerzésére, úgy hogy a munkás is a nagytőke előnyeit élvezheti s épp oly olcsó és nyersanyagot szerezhet magának, mint amaz. A fogyasztó

egyletek feladata a munkást jó és olcsó élelmi cikkekkel, ruházattal stb. ellátni. [...] Látjuk már ezen vázlatból, hogy ezen társulatok nagyon előnyösök, sok szép eredményt nyújtanak és a munkások anyagi és szellemi emelésére mindig nagy befolyással lesznek. Ezen társulatok által sok baj fog enyhülni, sok jó fog létesülni. De az associatióban dacára annak nem fekszik a munkásosztályok számára egy egyetemes gyógyszer. A társulatosság nem rejti magában a socialis kérdés megoldását, a munkások társadalmi helyzete azáltal lényegesen nem változtatott, a munka és a tőke közti viszony ugyanaz maradt. A munkásnak bére megmarad azon határnál, melyet az élet fenntartása és a legeslegszükségesebb szükségletek fedezése szab. [...]

Termelő társulatok, általános szavazási jog és államsegély ezek a jelszavak, melyekkel a földet, a társadalmi világot sarkaikból [Ferdinand Lasalle¹⁸] ki akarja forgatni. A fő, hogy a munkásosztály saját vállalkozója legyen, mi által a munkabér és a vállalkozó nyereség között eddig fenntartott elválasztó vonal elesik és helyébe a munkajövedelme lép. Az állam pedig e célra az eszközöket nyújtsa és erre az általános szavazási jog által kényszeríttessék. Lassalle agitációja tehát első sorban politikai. Lassalle-nak javaslatai keresztülvihetetlenek; s dacára annak, hogy nagy elvi jelentőséggel bírnak, jelenleg és a közeljövőben kevés horderővel fognak bírni. Először is az általános szavazási jog nem vezet oly feltétlenül olyan képviselőházhoz, mely Lassalle elveit valáná; a nagy tömeg nem bír önállósággal: szép szavakkal ámíttatik már el, mennél könnyebben a tőkés emberek pengő aranyai által. De ha győzne is végtére Lassalle princípiuma, képes-e a végrehajtó hatalom — feltéve jóakarátát azoknak érvényt szerezni? Nem sodortatnék a legnagyobb veszélyekbe és válságokba, nem gátolná-e a termelésnek szabad működését és kifejlését? Nem zsákmányoltatnék ki ezáltal a tőke, ki kényszerítve volna olyan vállalatok segélyezésére, mely őt megsemmisíti, koldusbotra juttatja, minthogy ezekkel a verseny lehetetlen lesz; a mi természetes, mert a munkás vállalatok, támogatva mindig az államtól mintegy vaktában fognak termeltetni. [...]

Korántsem csatlakozunk Lassalle pártjához. De az államsegély nagy fontosságát és szükségét mi is védjük. A 19. század állama az érdekközösséget képviseli, s mint ilyen ne legyen kizárólagos bourgeoisie állam, mintsem kizárólagos munkásállam. Az állam törölje el mindazt, mi a szabad fejlődést gátolja, az állam gondoskodjék minden tagja jólétéről, emelje az értelmiség legmagasabb fokára mindazokat, kik a műveltség isteni jótéteményit még nem élvezik, enyhítse azon káros befolyásokat, melyek az ipar fejlődését kísérik, gondoskodjék a gyermekek kiképzetéséről, a munkás segélyezéséről nagy válságok idejében, a személyiség teljes kifejtéséről, az associatio¹⁹ terjesztéséről, a teljes szabadságról [...]

Vizsgálatunk végéhez érkeztünk. Kérdezzük most őszintén: Találtunk-e egy utat a munkáskérdés megoldásához, találtunk-e egy gyógyszert társadalmi bajaink javítására? És hisszük, hogy követvén az újkor komolyabb bűvárlatait, követvén a politikusok, bölcsészek és nemzetgazdák őszinte törekvéseit, melyekkel e munka folyamában

18 Ferdinand Lasalle (1825–1864): szocialista politikus, a munkásosztály helyzetének javítását az általános választójoggal vélte megoldhatónak. Az Általános Német Munkáségylet megalapítója 1863-ban.

19 asszociáció, egyesület

megismerkedtünk, azt mondhatjuk: igen. Nem általános gyógyszer, sem panacea²⁰ az, mit találtunk, de természettörvények, melyekben a társadalmi létezésünk gyógyítására szükséges szereket olvastuk. Műveltség emelése, szabadság és egészséges kifejtése a termelési módszereknek, állami segítyezés ott, hol az egyesnek gyenge ereje elégtelen a visszasságok megszüntetésére. Tehát az egészséges lakások előállítására, melyek szükség esetében állami segítyével építtessenek, önszegélyezési egyletek és a szabad associatio a legnagyobb mérvbeni alkalmazása és életbeléptetése. Evvel karöltve jár a nemes családi kötevények erősítése, takarékoság és előrelátás, a munkásnak, különösen a nők és gyermekeknek felszabadítása a korlátlan munka nyomasztó és apasztó járma alól, tehát a munkaórák szabályozása. Szigorú felügyelet a némi gyárakban létező, erkölcsöt és egészséget rontó, viszonyoknak. A darabmunka és részvevőség bő alkalmazása, különösen ott, hol a munkások szorgalmától buzgóságától és becsületességétől függ a gyártmány jósága és a verseny legyőzése. Magasabb műveltségi foknál a munkások részesítése a politikai jogok élvezetében, hogy ezen osztály ne süllyedjen alá a mindennapi kenyér utáni vadászat lenyomasztó posványába; minden irányban keletkező egyletek által készíttessenek elé egy nemesebb lét élvezetere, mint önképző egyletek, olvasó egyletek, népszerű felolvasások, vasárnapi iskolák, ipari múzeumok, dalárdák és testgyakordák satöbbi által. A tőkésék és gyárnokok részéről kívánjuk a szívélyes atyai bánásmódot, a munkásokat sértő és lealázó, felizgató fényűzés korlátoztatását, élénk részvétet és támogatást minden a munkások javát előmozdító törekvésben, szóval erkölcsi patronatust.

JÁSZAI SAMU

A magyarországi szakszervezetek taktikája

Szocializmus, 1. évf. (1906) 1. sz. 12–17.

Jászhai Samu (1859–1924) nyomdász. A magyarországi Szociáldemokrata Párt alapító tagja, majd az első világháború után nemzetgyűlési képviselő. A párt lapjának, a Népszavának a munkatársa, több iparos szaklap szerkesztője.

A szakszervezetek fogalma alatt mindenütt a világon olyan testületet értenek, amelynek első és fő célja a munkafeltételek javítása. Már ez maga is kifejezi, hogy a szakszervezet milyen keretek között mozog. A munkafeltételek javítása soha, vagy csak a legkritikább esetben történik békés úton, így a szakszervezetek a munkások harci szerveivé váltak. Minden fillér béremelés, vagy minden perc munkaidő rövidítés csak elkeseredett gazdasági harcok segítyével vívható ki. Ez utóbbit tudták a magyarországi munkások már akkor midőn az első szakszervezet alapításáról álmodoztak.

---

20 csodaszor